

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

(Prof. Dr. Muhammed Nur DOĞAN Armağan Sayısı)

E-ISSN: 2651-3013

DOI Number:

Cilt: 2 Sayı: 1 Şubat 2019

ss. 713-731

Makalenin Geliş

Tarihi

13/02/2019

Makalenin

Kabul Tarihi

23/02/2019

Yayın Tarihi

28/02/2019

İSTİBDAD DEVRİNİ ANLATAN MÜELLİFİ BİLİNMEYEN MANZUM BİR ESER: MÜNÂCÂT-I ERBÂ'İN

İlyas KAYAOKAY¹

ÖZET

Osmanlı tarihinde, sanatçılar ile devlet otoritesi arasındaki gerilimin en fazla olduğu dönem şüphesiz Sultan II. Abdülhamid devridir. Aldığı bir takım tedbirlerle devletin ömrünü bir müddet daha uzatan Sultan Abdülhamid'in 33 yıllık saltanatının özellikle son 20 yılı bazı fikir adamları ve sanatçılar tarafından "İstibdad devri" olarak adlandırılmıştır. Bu dönemde, başta padişahı olmak üzere İstibdadı eleştiren manzum, mensur, müellifi belirli ve belirsiz pek çok edebî ürün kaleme alınmıştır.

Bu çalışmada, kaynaklarda adı zikredilmeyen, İstibdad devri hakkında yazılmış yazarı bilinmeyen manzum bir eserin tanıtımı ve incelenmesi yapılacaktır. Söz konusu eserin adı; Münâcât-ı Erbâ'in olup 1314/1898-99'da yazılmış ve 1908 yılında Mahmud Beg Matbaası'nda basılmıştır. 22 sayfalık bu manzume 40 bendden müteşekkil bir müseddes-i mütekerrirdir. Eserin muhtevasında, II. Abdülhamid'den ziyade genel olarak devlet ricali eleştirilmektedir. Makalemizde bu eser hakkında bilgi verilecek ve manzumenin Arap harflerinden Latin Alfabesine aktarımı yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: II. Abdülhamid, Osmanlı, İstibdad, Münâcât, Müseddes.

¹ Doktora Öğrencisi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı A.B.D. kayaokay_2323@hotmail.com ORCID: 0000-0001-8544-2307
Görüş ve tavsiyelerinden ötürü Prof. Dr. Çetin DERDİYOK Hocama teşekkür ediyorum.

**DESCRIBING THE OPPRESSIVE ERA THE WORK OF AN UNKNOWN
AUTHOR: MÜNÂCÂT-I ERBÂ'İN****ABSTRACT**

In the Ottoman history, when the tension between the artists and the state authority was the greatest, it was undoubtedly during the time of Sultan II. Abdülhamit. The last 20 years of Sultan Abdülhamit's 33-year reign, which extended the life of the state for a while with a number of measures it has been named as "oppressive era" by some of the intellectuals and artists. During this period, especially the sultan criticizing oppressive management verse, prose, author specific and unclear many literary products have been written.

In this study, not mentioned in the sources, written about the oppressive era, the unknown author of a work in verse, presentation and examination will be carried out. The name of the work in question is Münâcât-ı Erbâ'ın. It was written in 1314 / 1898-99 and printed in Mahmud Beg Printing Office in 1908. This poetic work consisting of 22 pages. Poetry is an "müseddes-i mütekerrir" consisting of bend 40. In the content of the work, not II. Abdulhamit, in general, statesmen are criticized. In this article, information about this work will be given and the Arabic alphabet will be transferred to the Latin alphabet.

Keywords: II. Abdülhamit, Ottoman, Oppressive Era, Münâcât, Müseddes.

GİRİŞ

Osmanlı şiirinin tarihi seyirinin Osmanlı devletiyle aynı çizgide ilerlediği malumdur. Devletin gelişme çağı olan 14. ve 15. asırlar şiirin de olgunlaşmaya başladığı bir dönem olarak kabul edilir. Devlet, 16. asırda zirveye ulaşırken şiiri de aynı şekilde ilerletmiş ve kendine has bir kimliğe bürünmüştür. Gerileme devri olan 17. ve 18. asırlarda ise şiir, geçmiş dönemlerin birikimleriyle sağlam yapısını sürdürmüştür ancak bazı değişim ve yenilikler de kaçınılmaz olmuştur. Bu dönemde şiirin toplumsal olaylarla daha yakından ilgilendiği görülür. Devletin güçlü olduğu zamanlarda otoriteyi eleştiren şairlerin azlığına mukabil yönetimin zayıfladığı dönemlerde şairlerin bu hususta daha fazla cesaretli davrandığı müşahade edilir. Osmanlı'nın hızlı bir şekilde yıkılma sürecine girdiği 19. asır ise, edibler ile devlet otoritesi arasındaki fikir ve görüş ayrılıklarının zirveye çıktığı bir dönemdir. Daha evvel padişahın ve devlet adamlarının gölgesinde yetişen şairlere nazaran 19. asır şairleri, gölge eden ağacı ve dallarını kesmeye yeltenecek kadar işi ileri

götürürler. Hiç kuşkusuz içeride ve dışarıdaki savaşlarda alınan mağlubiyetler toplumun psikolojisini bozmuş ve bu durumun sözcülüğünü yapmak şair/yazar ve entellektüellere kalmıştır.

Şair ve yazarların devlet otoritesini belki de en fazla eleştirdiği dönem, 33 sene tahtta kalan Sultan II. Abdülhamid'in son 20 yıllık saltanat devrini kapsar. 1876-1909 yılları bazı fikir adamları (Jön Türkler) ve ediblerin nazarında "İstibdad devri" olarak adlandırılır. Bu dönem, 1877-78 yılındaki 93 Harbi'nden sonra başlamış ve 23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in ilan edilmesine kadar devam etmiştir. Bu dönemde -devletin bekası için- alınan tedbirler doğrultusunda tüm yetkiler padişahıta toplanmış ve bunun sonucu olarak muhalifler, büyük bir baskı, sansür ve sürgün cezasıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu baskı ve sansürden en fazla payını alan kesimlerin başında şair ve yazarlar gelmektedir. Yurt dışına kaçanların haricinde, dönemin şair ve yazarlarının ekseriyeti baskı ve sansürden ötürü toplumsal meselelerden uzak durmaya çalışır. Yine de başta padişah olmak üzere İstibdad devrini eleştiren manzum, mensur müellifi belirli ve belirsiz pek çok edebî ürün kaleme alınmıştır.²

II. Abdülhamid ve devrini ağır bir dille en fazla eleştiren şüphesiz Abdullah Cevdet (1869-1932) olmuştur. Kelime anlamı; zorlamak, zorla iş gördürmek olan "*Kahriyât*" isimli şiir kitabı bu alanda en dikkat çekici eserdir. "*Kahriyât* kitabında yer alan şiirleri incelediğimizde şu temaları görürüz: İstibdat yönetiminin baskıcı olarak adlandırılan tutumlarından duyulan bıkkınlık, Abdullah Cevdet'in padişaha hakaretleri, Abdullah Cevdet'in hem hayata hem de padişaha isyanı, padişah tarafından suçlu bulunup sürgün edilenler hakkında yazılan şiirler. Bütün bu alt başlıklar çevresinde en yoğun hissedebileceğimiz duygu ise kesif bir nefrettir." (Güneş, 2018b: 140) Abdullah Cevdet dışında; Münif Paşa (1830-1910), Namık Kemal (1840-1888), Şair Eşref (1846-1912), Lastik Sait Bey (1848-1921), Abdülhak Hamit Tarhan (1852-1937), Adanalı Ziya (1859-1932), Ali Fahri Ağbaba (d.1861), Süleyman Nesib (1866-1917), Tevfik Fikret (1867-1915), Hüseyin Suat Yalçın (1867-1942), İsmail Safa (1867-1901), Mehmet Emin Yurdakul (1869-1944), İbnü'l-Emin Mahmut Kemal (1870-1957), Süleyman Nazif (1870-1927), Mehmet Akif Ersoy (1873-1936), Ahmet Kemal Akünal (1874-1942), Ziya Gökalp (1876-1924),

² Elbette padişahı ve devrini öven şairler ve yazarlar da bu dönemde vardır. Bu konuda yapılmış bir çalışma için bkz: Demir, Ahmet (2016). 2. Abdülhamit İçin Döneminde Bir Methiye, Ankara: Grafiker Yayınları. Doğan, Hasan (2018). *Dönemin Şairlerinin Kaleminden Sultan II. Abdülhamid'e Medhiyeler*, İstanbul: Şamil Yayıncılık.

Tahirü'l-Mevlevî (1877-1951), Kazım Karabekir (1882-1948), Florinyalı Nazım (1883-1939), Ömer Seyfettin (1884-1920), Hamdullah Suphi Tanrıöver (1885-1966) gibi şair ve yazarlar da II. Abdülhamid ve İstibdad devri hakkında eleştiride bulunan sanatçılardır. (Daha fazla bilgi için bkz: Güneş, 2018a: 96-273)

Bu çalışmada kaynaklarda adı geçmeyen ve müellifi bilinmeyen, İstibdad devri hakkında yazılmış bir manzum eserin tanıtımı ve eserin Arap harflerinden Latin Alfabesine aktarımı yapılacaktır.

MÜELLİFİ MEÇHUL BİR ESER: MÜNÂCÂT-I ERBÂ'İN

Münâcât, edebî terim olarak; muhtevasında Allah'a yalvarmak, dua ve niyaz olan manzum veya mensur ürünlere verilen addır. Erbâ'in ise; "kırk" sayısıdır. Münâcât-ı Erbâ'in; "kırk yalvarış" demektir. 22 sayfalık bu eser, 1324/1908 yılında İstanbul'da Mahmud Beg Matbaası'nda basılmıştır. Fiyatı "bir kuruş" olan eserin müellifinin kim olduğu belli değildir. Müellif için sadece eserin iç kapağında şu not düşürülmüştür:

"Muhibb-i vaatan bir zât-ı muhterem tarafından ahvâl-i devr-i İstibdâd hakkında bundan on sene evvel nazm u inşâd olunub ahîren matba'amızca elde idilen gâyet kıymetdâr bir münâcât-ı belîgânedür."

İfadelerden anlaşıldığına göre Münâcât-ı Erbâ'in; baskısından on sene önce 1314/1898-99 yılında yazılmıştır. Eserin 1908 yılında basılmasının sebebi; bu tarihte II. Meşrutiyet ilan edildiğinden sansürün artık kalkmış olmasıdır. Ancak yine de şair, tedbir için adını gizlemek zorunda kalmıştır. Eserin sonunda II. Meşrutiyet'in ilanı için yazılmış bir de tarih kıt'ası mevcut olup tarihi, baskı hatasından dolayı "1234" olarak verilmiştir:

Târîh-i Devr-i Cedîd

Bin üç yüz yigirmi dört temmûz on birde gelüp hâtif
Didi müjde hayât-ı tâze buldı mülk-i Osmani

Şu yolda bezl-i himmet eyleyen ehl-i vaatan hakkâ
Sezâdur aldı 'unvân-ı celil-i fâtihi-şânî (Sene: 1324/23 Temmuz 1908)

Münâcât-ı Erbâ'in adlı eser adından da anlaşılacağı gibi kırk münâtâcattan oluşmaktadır. Eserin nazım şekli, "müseddes" olup her bendde altı mısra bulunmaktadır. Kitabın her sayfasında iki bend yer alır. Toplam 40 bendden oluşan bu müseddes, uzunluğu itibariyle dikkat çekicidir. Bendlerdeki son mısra;

Gayretu'llâh sen yetiş imdâda kurtar milleti

şeklinde Allah'a bir yakarış olup her bendde tekrar edildiğinden eserin nazım şekli tam olarak "müseddes-i mütekerrir"dir. İlk dört mısra kendi aralarında son iki mısra ise kendi aralarında kafiyelidir. Toplam 240 mısradan Münâcât-ı Erbâ'in, remel bahrinin "fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün" kalıbıyla yazılmış olup;

Engizisyon [bu] degül de yâ nedür şu hâle bak (5)

Eydî-i cühhâle böyle bırakma İslâmiyeti (35)

mısraları dışında vezin problemi görülmemektedir. Manzumenin dili sade ve anlaşılır düzeydedir. Sadece 36. bend Arapça yazılmıştır.

Manzumeden hemen önce "Müteşâ'irâne ammâ râst-güyâne dâsitân-ı haşâyık-beyân vâdisinde bir münâcât-ı dervîşânedür." yazdığı görülür. Bu ifadeye göre; eseri kalemi alanın tam bir şair olmadığı belirtilse de sözleri gerçektir. Amaç, sanat gösterisi yapmak değil devrin ve toplumun bir sancısını gözler önüne sermektir. Toplumun içerisinde bulunduğu buhranlı durum, devlet idaresindeki çarpıklıklar, devlet adamlarının ülkeyi felakete nasıl götürdüğü isyânkar bir dille anlatılır. Manzumede açıkça II. Abdülhamid'in veya başka bir yöneticinin adı zikredilmez. Ancak ilk bendde geçen despot manasındaki "müstebid" kelimesiyle, -II. Abdülhamid'i eleştiren diğer eserlerde de görüldüğü gibi- istiare yoluyla II. Abdülhamid kastedilmiş olabilir. Manzumede padişahın ziyade devlet ricalinin eleştirisi söz konusudur. Doğrudan II. Abdülhamid'i hedef alan bir ifade yoktur. Hatta altıncı bendde yer alan "Bim ü vehm içre ricâlden halk ile şevket-penâh" mısraından da anlaşılacağı üzere padişah da devlet adamlarından müzdariptir.

Şair ilk bendde; İstibdad devrinin önemli figürlerinden jurnalcilerin/casusların, "hürriyet" kavramını yok ettiğini söyler. Bu devirde kanunların hükmü geçersiz sayılmış ve milleti koruyacak herşey ortadan kaldırılmıştır. Bir milletin şeref ve onuru bu şekilde yok edilmiştir. Şair,

“Müstebid” ve cahil kimselerin devleti yıkmakta olduğunu söyleyerek Allah’tan yardım istemektedir.

Şair, bu devrin bir “devr-i ebâlis” (şeytanların devri) olduğunu söyleyerek bu hal karşısında duyduğu üzüntüyü dile getirir. Genci, yaşlısı, devrin ileri gelenleri başta olmak üzere herkes yoldan çıkmıştır. Devletin ileri gelenlerinin işi, gücü vesvese vermek olmuştur. Ülkenin içinde bulunduğu bu kötü hâl, onurlu, haysiyetli insanların vicdanını parça parça etmiştir. Elllerinden sadece Allah’a yakarmak gelmektedir.

Bu devir, doğru konuşan insanların sürgün edildiği, sohbetlerin dahi hesabının yönetime verildiği bir dönemdir. Şair, nice hanenin ocağını söndüren fesatçı jurnalcilerin sözlerine itibar edildiğini söyler. Rüşvet yiyiciler, iftiracılar yüzünden günahsız birçok insan daima uzaklara sürgün edilmiş, aileleri perişan olmuştur. Üç kişinin dahi biraraya gelmesi yasaktır. Eş, dost, akraba sürgünlerden ötürü perişan olmuştur. Şair bu durumu, Ortaçağ’daki “Engizisyon” mahkemelerinde alınan kararlara benzetir. Ümmet, her daim bu sıkıntıyı çekmektedir.

Altıncı bendde; “şevket-penâh” olarak ifade edilen padişah ile halkın, devlet idarecilerden korktuğu ifade edilir. Devlet adamlarının, herkese şüphe ile bakması halkı korkuya sürüklemiştir. Devlet adamları, bunca kötülüğe rağmen mükafatlandırılmaktadır. Kalbi katılaşmış, fitneci devlet adamları, padişahı ve tebasında huzur bırakmamıştır.

Şair, devletin içinde bulunduğu durumu, çekirge istilasına benzetir. Yaşanan çekişmeler ümmeti artık bezdirmiştir. Yetim hakkı olmak üzere türlü yasa ihlal edilmiş, hakkı koruyan kalmamış, kötülük edenler ceza alması gerekirken ödül almıştır. Memleketin, adalet, yasa, asker gibi pek çok unsuru harap halde olup bu durum kimsenin umurunda bile değildir. Bu yozlaşmış düzenin sebebi olarak şair, cahil ve rüşvetçilerin idarede yer almasını gösterir. Ona göre; ahlakın bozulmuş olması, memleketi felakete sürüklemiştir. İdareciler, “kelle sağ olsun yeter” mantığıyla hareket ettiği için pek çok vatan toprağı elden çıkmıştır. İslam dini de bu doğrultuda yavaş yavaş yok olmaktadır.

Manzumede, Yunanlılar ile olan mücadeleye de değinilmektedir. “Bir küçük Yunan”ın bir iki zırhlıyla Akdeniz’e hakim olmaya çalışması, koskaca devletin nasıl kötü bir duruma düştüğünü gözler önüne sermektedir. Tarihî

kaynaklara göre; Yunanlılar ile yapılan bu savaş, 1897'de olmuş ve Osmanlıların galibiyetiyle sonuçlanmıştır. Şaire göre; -her ne kadar savaş kazanılmış olsa bile- “küçük” diye tabir ettiği Yunan'ın buna teşebbüs etmiş olması dahi utanç vericidir. Bundan ötürü Barbaros Hayreddin Paşa'nın mezarından kalkıp devlet için bir çare bulmasını ister. Devlet ve devleti yönetenlerin hâli o kadar kötüdür ki şaire göre Hayreddin Paşa, mezarına tekrar geri dönmeyi tercih edecektir.

14. bendde çizmiş olduğu karamsar havayı dağıtmaya çalışan şair, devletin her bir askerinin birer kahraman olduğunu söyler. Düşman saflarını yerle bir eden askerlerimiz zamanın her türlü saldırısıyla karşı karşıyadır. Güzel bir idare olmadığı sürece bu böyle devam edecektir. Başka devletlerin askeri yapısıyla Osmanlı ordusunu mukayese eden şair, başka ordularda mareşal rütbesine ulaşmış bir askerin bulunmadığını, Osmanlı'nın her bir ordusunda en az beş mareşalin olduğunu söyleyerek aslında ordumuzun çok da kötü durumda olmadığını ima eder.

Şair, devletin yönetim merkezi İstanbul'dan da söz eder. İstanbul, dışarıdan bakıldığında herkesin tutkun olacağı bir şehirdir. Hangi semtine uzaktan bakanda mutluluk hasıl olur. Ancak bu müstesna ve benzersiz şehrin içine girildiği zaman durumun hiç de güzel olmadığı üzgün bir dille ifade edilir.

Şair, her defasında ümmeti böyle utanç içinde bırakanın devlet adamları olduğunu vurgular. Onların birbirine dahi güvenleri yoktur. Şiirde, başta kalem ve kılıç ehli olmak üzere kimsede birlik olmadığından hayıflanır. Bu duruş, bir nevi düşmana hizmet etmek demektir. Devleti yönetenler arasında mal ve makam hırsından başka bir şey olmadığından, vatan sevgisi, birlik duygusu, güven diye bir şey kalmamıştır. Böyle bir buhran ve yıkılmışlık içinde vatan âdetâ inlemektedir.

Şair, devlet ricalinin devlet ve ümmeti iki ayrı unsur gibi gördüğünü söyleyerek devletin, yönetim becerisi olmayanlar tarafından yönetildiğini ifade eder. Ümmeti göz ardı edenler, söz İslamiyet'den açılınca herkesten evvel konuşmaya başlar. Şair, onların bu riyakar tavrını eleştirir. Onlar kendilerini Müslüman, mümin şeklinde överler. Ancak içlerinde Allah'ın emirlerine uyan bir tek kul yoktur. Onların “Müslümanız” demesi sadece göz boyamak içindir. Şair, din kisvesi altında bu insanların dünyayı soyduğunu, özü sözü doğru olan insanların da gözlerini oyduğunu ifade eder. Ona göre; dinin hükümleri sadece lafta kalmıştır. Devlet ricalinin bu aldatıcı tavrından bütün müminler utanç duymaktadır. Zira daha evvel böyle bir çirkinlik görülmemiştir. Bu

illetli, riyakar, dikbaşı, korkusuz, kitabı sünneti yok sayan rical, gaflet içinde devleti, milleti ve dini mahvetmek için çalışmaktadır.

Manzumenin 34. bendinde ilim ve adalet sayesinde Hristiyanların ileride olduğu, Müslümanların ise cehalet ve zulüm ile hep gerilediği ifade edilir. Bu mısralar, Tevfik Fikret'in Promete şiirinde yer alan "onlar niçin semada niçin ben çukardayım" dizelerinin de bir nevi cevabıdır. Son bendde; ümmetin tüm bu kötü vaziyetler karşısında ağlaması gerektiği, ancak yine de Allah'tan ümit kesilmemesi gerektiği söylenmiştir.

MÜNÂCÂT-I ERBÂ'İN

Hüve'l-Muntık

Müteşâ'irâne ammâ râst-güyâne dâsitân-ı haşâyık beyân vâdisinde bir münâcât-ı dervîşânedür.

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

1.

Maḥv idüp gitdi cevâsisü'l-meded hürriyyeti
 Kalmadı kânûn u şer'în 'âdetâ mer'îyyeti³
 Yok hemân hıfz u şıyânet eyleyen milliyyeti
 Ğâ'ib oldu işte böyle milletin ḥayşîyyeti

Müstebid nâdân idâre yıkmada vâh devleti
 Ğayretu'llâh sen yetiş imdâda kurtar milleti

2.

Devrimiz devr-i ebâlis tavrımız tavr-ı melâl
 Şeyḥ u şâbb erkân u a'yân sâlik-i râh-ı dâlâl
 Fıkr-i a'mâl-i desâis şimdi eşğâl-i ricâl
 Pâre pâre itmede vicdân-ı yârânı şu hâl

Eyler aşḥâb-ı ḥamiyyet rûz u şeb *bu* da'veti
 Ğayretu'llâh sen yetiş imdâda kurtar milleti [2]

³ Bu mısradaki görüldüğü üzere, metindeki tüm aruz kusurları *italik* şekilde gösterilmiştir. İmalelerde heceler, med ve zihafalarda ise sadece ilgili harf *italik* biçimde yazılmıştır.

3.

Fî-sebilu'llâh tođrı söyleyen medhûl olur
 Hasbihâl tarzında şöhet eyleyen mes'ûl olur
 Hân mân-sûz müfsidiñ ammâ sözi maqbûl olur
 Böyle meslekde selâmet umma nâ-ma'kûl olur

Şunları ıslâha yetmez aşdıkaniñ tâkati
 Ğayretu'llâh sen yetiş imdâda kırtar milleti

4.

Mürte kib müfsid müzevir müfteriler yüzde hep
 Bi-günâh bir çokları teb'îd iderler rûz u şeb
 Âh idüp hep ağlaşurlar niçe ümm ü niçe eb
 Bunlara vicdân-ı 'âlem nefret itmez mi 'aceb

Lerze-nâk itmekde mülki işbu hâliñ dehşeti
 Ğayretu'llâh sen yetiş imdâda kırtar milleti [3]

5.

Yâ icâzet yâ velîme cem'ıyyâtın şöyle bırak⁴
 Üç kişi bir araya gelmekde şiddetle yasak
 Akrebâ aħbâb hep üftâde-i nâr-ı firâk
 Engizisyon [bu] degül de yâ nedür şu hâle bak

Rûz u şeb çekmekde ümmet bu cefâ bu mihneti
 Ğayretu'llâh sen yetiş imdâda kırtar milleti

6.

Bîm ü vehm içre ricâlden halk ile şevket-penâh
 Şöyle kim titrer iderler gölgeden de iştibâh
 Çok şerîr ammâ kıpar bu sâyede dürlü külâh
 Bir taraftan da karabaşlar çıkarmakda günâh

Virmede yağmaya mülki anlarıñ bu şirreti
 Ğayretu'llâh sen yetiş imdâda kırtar milleti [4]

7.

İtse ger kıdret nişâb bir semte Sırbistâna pây
 Bir alay hâne harâb eyler telâş u hüy hây

⁴ Bu mısradaki vezin problemi vardır.

İstemezler pençe-*i* dehhâşlarından *bula cây*
Kalmadı metbû‘ vü tâbi‘*de* huzûr *bu* hâle vây

Seng-dil fettân ricâlden selb için *bu* fırsatı
Gayretu‘llâh sen yetiş imdâda kurtar milleti

8.

Fırkalar yağma Giride eylemişler ittihâd
Her biri mülki ider taḥrîb mânend-*i* cerâd
Ehl-i inşâf pür elem pür neş‘e erbâb-ı ‘inâd
Şunları görmez revâ ale‘l-‘adû-*yı* bed-nihâd

İşbu hâl-*i* keşmekeş meftûr itdi ümmeti
Gayretu‘llâh sen yetiş imdâda kurtar milleti [5]

9.

İşte bak ahvâl-*i* beytü‘l-mâl u ahvâl-*i* yetîm
Öyle muhtell *ü* perişân kim soñu âh pek vahîm
Seyyiâta yok cezâ illâ mükâfât-ı ‘amîm
Göz göre bitmekde böyle böyle bir mülk-*i* ‘azîm

Şaçı bitmemiş yetîmler âb-ı rû-*yı* hürmeti
Gayretu‘llâh sen yetiş imdâda kurtar milleti

10.

Hep umûr-ı mülk ü şer‘ *ü* ‘adl ü cündî pek ḥarâb
Kimseniñ ammâ degül kaydında *bu* şey-*i* ‘ucâb
Âh neden âyâ giden yerlerde yok *bu* ıztırâb
Gâlibâ ḥükkâm degül anlarda cehl *ü* irtikâb

İtmede mülki perişân sû-*i* aḥlâk âfeti
Gayretu‘llâh sen yetiş imdâda kurtar milleti [6]

11.

Yetmemiş gûyâ giden bunca arâzî vü biḳâ‘
Üstada itdirdiler şarkıya markıya vedâ‘
Bir be‘is var *mu* tutarsa cümlesi râh-ı ziyâ‘
Kelle sağ olsun ne lâzım başka bir mülk *ü* metâ‘

Dem-be-dem hep bitmede sessizce İslâm-ı şevketi
Gayretu‘llâh sen yetiş imdâda kurtar milleti

12.

Âh çeküp bir iki zırhlıya bize sedd-i sedîd
Bir küçük Yûnân kesildi hâkim-i Bahr-ı Sefîd
Olmasun *mi* yâ bu hâl bâdî-i âlâm-ı şedîd
Koskoca mülki ne şekle koydı erkân-ı pelîd

Böyle hep çekmekte ümmet *niçe* bâr-ı hacleti
Ğayretü'llâh sen yetiş imdâda kurtar milleti [7]

13.

Kalkup itsünler o Hayre'ddînler ahvâle nigâh
Kuvve-i bahriyyemiz bî-çâresin görsünler âh
Turmayup ammâ iderler *yine* 'azm-ı hâb-gâh
Öyle bâdî-i hicâb tavr-ı ricâl-i rû-siyâh

Şunlarıñ mâziye hâle âtîye yok diğkati
Ğayretü'llâh sen yetiş imdâda kurtar milleti

14.

Gerçi her *ferdi* cünûd-ı devletin bir kahramân
Şaff-ı a'dâyı kırup eyler zebûn *u* bî-nişân
Mündefî' olmaz velî hiç şavlet-i dehr ü zemân
Tâ ki bir hüsn-i idâre olmaya bizde 'ayân

Hikmet-âmîz söz ü sâzıñ kalmamışdur kıymeti
Ğayretü'llâh sen yetiş imdâda kurtar milleti [8]

15.

Diğkat it sâ'ir düvelde 'askerî erkânına
Kaç kişi mâlikdür âyâ mâreşâl 'unvânına
Beş müşîri var bizim her ordunuñ bak şânına
Var kıyâs it yok lüzûm âhir mişâl ityânına

Böyle her sınıfıñ hep isrâfâta maşrûf himmeti
Ğayretü'llâh sen yetiş imdâda kurtar milleti

16.

Gerçi hâricden bağan İstânbul'a meftûn olur
Hangi bir semte nigâh itse neşât-efzûn olur

Âh girince şehre ammâ hissi dîger-gün olur
Öyle bir hâlde derûni kim gören dil-hûn olur

İşte hep şehri ü bilâdîñ böyle hâl-i kasveti
Gayretü'llâh sen yetiş imdâda kurtar milleti [9]

17.

Mevkî'î mümtâz ü müsteşnâ egerçi bî-nazîr
Pâytaht⁵-i saltanat hem mesken-i bâlâ vezîr
Çıkmış ammâ fevkine 'umrânca büldân-i şağîr
Eydî-i lâ-yeflihûnda çünkü bu şehir-i şehîr

Ümmeti böyle hacel itmek ricâlîñ hıdmeti
Gayretü'llâh sen yetiş imdâda kurtar milleti

18.

Kalmadı hiç i'timâd beyne'r-ricâl düşdi nifâk
Ehl-i 'ilm erbâb-ı seyf ehl-i kalem hep pür-şikâk
Kalkıyor hattâ şahâifden de lafz-ı ittifâk
'Âkıbet ammâ esâret yâ vatandaşan iftirâk

Mağsad a'dâya hıdmetdir bu tavrîñ gâyeti
Gayretü'llâh sen yetiş imdâda kurtar milleti [10]

19.

Nerde ol hubb-ı vatan hubb-ı vifâk şıdk-ı cenân
Hırş-ı câh u mâldan özge kalmamış his bî-gümân
Böyle bir buhrân u herc ü merc içinde el-emân
İnlemez mi yâ vatan hattâ zemîn u âsumân

Mülki şu hâle getirdi hep idâre hey'eti
Gayretü'llâh sen yetiş imdâda kurtar milleti

20.

Devlete ayrı nigâh gayri nazar var ümmete
Hiç olur mu devlet ümmetsiz bakîñ şu gaflete
Yok vukûf ammâ ricâlde bu mişillû hikmete
Hiç olur mu yâ sebep rütbe nişân ehliyyete

⁵ Metinde sehven şeklinde yazılmıştır.

Şunlarıñ yok böyle bir mülki idâre kudreti
Gayretu'llâh sen yetiş imdâda kurtar milleti [11]

21.

Söz gelince mebhâş-ı şıdk ile İslâmiyyete
Başlar anlar senden evvel bahş'e pende şöhbete
Bir de dirler mu'tekid mü'minleriz biz vahdete
Fahır iderler böylece bir nâmla bak şu sîrete

Güft-gü çokdur velî ma'mûl degül haq âyeti
Gayretu'llâh sen yetiş imdâda kurtar milleti

22.

İçlerinde yok hemân bir kavline fi'li uyar
Müslümânlıktan urur dem her biri biñ göz boyar
Din ü ihlâş perdesi altında dünyâyı şoyar
Özi sözi toğrınıñ kâbilse çeşmânın oyar

Böyledür erkân u me'mûriniñ işte haşleti
Gayretu'llâh sen yetiş imdâda kurtar milleti [12]

23.

Sâde bir ism ü şalâtdan mı 'ibâret hükmi-dîn
Bak umûr-ı 'âmmede mer'î midür şer'-i mübîn
İşbu tavr-ı hile-bâziden hacel hep mü'minîn
Hud'aya hiç aldanur mı yâ İlahü'l-'âlemîn

Görmemiş hiç mülk ü millet böyle çirkîn hâleti
Gayretu'llâh sen yetiş imdâda kurtar milleti

24.

Bir bakın Allâh için yâhû şu gâfil hey'ete
Kayd idübde hiç biri gelmek diler mi gayrete
Mażhar ammâ cem'-i mâl u câhce 'âlî himmete
Keşt-i devletse 'âzim semt-i ka'r-ı dehşete

Mülki mahv itmekde hep fikdân-ı merdân 'ileti
Gayretu'llâh sen yetiş imdâda kurtar milleti [13]

25.

Ĥod-serâne meslek-i erkân u hey'et bî-riyâ
İtdi dîn-i Ĥakkı *da* dûçâr-ı ifk ü iftirâ
Mülk-i İslâma bakup ağıyâr ider kim iddi'â
Hep terâkkîyi şeri'at men' idermiş gûyiyâ

Bunlarıñ yok işte mâddî ma'nevî hiç haşyeti
Ĥayretu'llâh sen yetiş imdâda kırtar milleti

26.

Zü'l-celâliñ böyle *mi* aĥkâm-ı şer'-i enveri
Bu mıdur yâ muktezâ-yı sîret-i peygamberi
Şimdiye maĥşûş degül ammâ bu tavr-ı serseri
Mülkimiz bâzîçe-i zevk-ı ricâl çokdan beri

Zîr-destân muztarib pek kalmadı hiç râhatı
Ĥayretu'llâh sen yetiş imdâda kırtar milleti [14]

27.

Sâde Avrûpâ yeñi dünyâ degül hattâ Japon
Her biri vaz' itdigi aĥkâmına karşı zebûn
Bizde hattâ naşsa itmez ser-fürû erkân-ı dîn
Bu gibi evzâ'la hiç tevfiķ olur *mu* rû-nümûn

Böyle aĥvâl-i ricâl şaymaz kitâb u sünneti
Ĥayretu'llâh sen yetiş imdâda kırtar milleti

28.

Gerçi bol sâl-nâme düstûrlarda kânûn u nizâm
Hangisi ammâ muţâ' ĥakkıyla eyhâu'l-niyâm
Âferîn şad âferîn erkân-ı menfûr ale'l-nâm
Şöyle bir tavr u edâ mülke virür yâ intizâm

Müntehâ-yı ĥaddi geçdi geldi vakt u sâ'ati
Ĥayretu'llâh sen yetiş imdâda kırtar milleti [15]

29.

Sen büyük devletleriñ âdamların kıl der-kenâr
Bâri Bulğârlar kadar göstereledi iktidâr
Vây ni'met nâ-şinâs 'ayyâr ricâl-ı nâ-bekâr
Sizde yokmuş şâbit oldu zerre miķdâr ĥiss-i 'âr

Bizdeki erkân u a'yânîñ budur mâhiyyeti
Ġayretu'llâh sen yetiş imdâda kırtar milleti

30.

Hırz-ı cân erkân-ı Naşrânîce nâmûs u vaķâr
Bizde cäsûsluķ ile eyler ricâl-i bed-şî'âr
Kalmadı vah Enderûn Bîrûnda kadr u i'tibâr
Lâcerem a'dâ-yı bed-peymâ bu hâlden pür mesâr

Pek ağır görmekte ümmet pek ağır *bu* zilleti
Ġayretu'llâh sen yetiş imdâda kırtar milleti [16]

31.

Varmada ahlâķ-ı milliyeye fesâda dem-be-dem
Şübhesiz bunlar da âşâr-ı ricâl-ı bed-şiyem
İtdiler toĠrsı yâ *bu* bâbda *da* rekz-i 'alem
İşbu hâl ammâ ölmüş mâhî-i ümmet ne ğam

Böyledür işte nigehdârân-ı mülküñ sireti
Ġayretu'llâh sen yetiş imdâda kırtar milleti

32.

Enderûn Bîrûnda evzâ'-ı ricâl âh pek elim
Kalmamış âşâr-ı şafvet terbiye 'aķl-ı selim
Farķ olunmaz âmir u me'mûr saķım ü müstaķim
Sa'y ider mâ-fevķini tehdide hattâ çok le'im

Ümmetiñ hep böyledür esbâb-ı me'yûsiyyeti
Ġayretu'llâh sen yetiş imdâda kırtar milleti [17]

33.

Şorsalar kim âsiyâb-ı devletiñ *ne* mihveri
Zevķ u re'y-i ħodumuzdur dir ricâlîñ kemteri
Böyledür tab'-ı beşer hiç var mı yâ behtiñ biri
Ġayr-ı mes'ûl hey'etiñ keyfî olur hep rehberi

El-meded her hâlimiz her gûne câlib rikķati
Ġayretu'llâh sen yetiş imdâda kırtar milleti

34.

‘İlm ü ‘adl *ile* terakkîde bilâd-ı Hristiyân
 Zülm u cehl *ile* tedennîde bikâ‘-i Müslümân
 Öyle hep lâf u güzâfla mülk olur *mi* kâmurân
 ‘İrz u cân u mâl ü hürriyyet gerek tahte‘l-emân

Her ne dînse bunlarıñ ammâ kesilmez cür‘eti
 Ğayretu‘llâh sen yetiş imdâda kurtar milleti [18]

35.

Yok midur ‘atf eylemek etrâfa bir kerre nazâr
 Var midur bir kûşe-i vicdânda râhatdan eser
 Hâb-ı ğafletde ricâl-i bed-hişâl almaz haber
 Şanki bunlar bi-şimâh ü bi-zebân ü bi-başar

Eydî-i cühhâle böyle bırakma İslâmiyyeti⁶
 Ğayretu‘llâh sen yetiş imdâda kurtar milleti

36.

Eyyühe‘l-eslâf kûmû fe‘n-zurû mâ yef‘alûn
 Ğarabû ahlâfeküm âşâraküm lâ ya‘kilûn
 Yüfsidüne‘l-mülke hüm lâ ya‘rifûn mâ ya‘melûn
 Hâülâi yez‘umûnu ennehüm lâ yüs‘elûn

Merhamet eyle be-hakkı ümmeti vâ ümmeti
 Ğayretu‘llâh sen yetiş imdâda kurtar milleti [19]

37.

Şer‘ ü kânûn olmayınca hâkim-i fermân-revâ
 Hiç bulur *mi* memleket âşûb-ı devrândur rehâ
 Âh degül midür bütün etrâfımız ‘ibret-nümâ
 Bizde ammâ nerde öyle ders alır uygun kafa

Zâ‘il olmaz şunlarıñ cehl ü ‘inâd ü naşveti
 Ğayretu‘llâh sen yetiş imdâda kurtar milleti

38.

İşte târih işte ahkâm işte âşâr-ı kibâr

⁶ Bu mısradâ vezin bozuktur.

Ṭavr-ı istibdâd ile bir devlet olmaz pâydâr
Yâhû keyfî bir idâre mülki eyler târumâr
Hâlimiz lehde degül mi yâ kazıyye âşikâr

Hey'etiñ aḥkâma tâbi' olmamağdur 'âdeti
Ġayretu'llâh sen yetiş imdâda kırtar milleti [20]

39.

Ġıbta-baḥşâ-yı ümem maḥbûs-ı yektâ-yı zemen
Maṭmaḥ-ı enzâr-ı 'âlem ey gül-i nâzik beden
Dideler pür ḥûn dil-i yârân hep beytü'l-ḥazen
Çün saña erbâb-ı mesned biçmede her ân kefen

Şunlarıñ zâhir vaṭan ḥaḳqında işte niyyeti
Ġayretu'llâh sen yetiş imdâda kırtar milleti

40.

Ṭurmasun ehl-i vaṭan feryâd idüp hep ağlasun
Dûd-ı âhla sine-i gerdûn-ı dûnı dağlasun
Öyle bir eşk-i ḥûnîn döksün ki 'âlem çağlasun
Kisve-i mâtem giyüp artık karalar bağlasun

Hâl bu ammâ ümmetiñ "lâtaḳnetû"⁷dur ḥücceti
Ġayretu'llâh sen yetiş imdâda kırtar milleti [21]

Târîḫ-i Devr-i Cedîd

Biñ üç yüz yigirmi dört temmüz on birde gelüp hâtif
Didi müjde ḥayât-ı tâze buldı mülk-i Oşmânî

Şu yolda bezl-i himmet eyleyen ehl-i vaṭan ḥaḳkâ
Sezâdur aldı 'unvân-ı celîl-i fâtiḫ-i şânî [22]

Sene 1324/23 Temmuz 1908

⁷ Ümidinizi kesmeyiniz (Kur'an, Zümer 53.)

SONUÇ

Bazı kesimler tarafından İstibdad devri şeklinde adlandırılan II. Abdülhamid saltanatı, kimi sanatçılar açısından sıkıntılarla geçen bir dönem olmuştur. Bazı şair ve yazarlar padişaha hakarete kadar varan sözler sarf ederken kimi şairler de sadece devrinin olumsuz yönlerini eleştirmiştir. Müellifinin *vatan sevdalı* bir zat olduğu bildirilen 22 sayfalık Münâcât-ı Erbâ'in adlı manzum eser, yazıldıktan 10 sene sonra II. Meşrutiyet'in ilan edildiği 1908 yılında basılmıştır. Bu eser, İstibdad devrinin tüm gerçeklerini sade ve anlaşılır bir dille anlatmaktadır. Münâcât türündeki bu eserin, diğer münâcâtlardan farkı; şair kendisi için değil de devleti için Allah'a yakarmış olmasıdır. Devletin ve devlet adamlarının içinde bulunduğu vâhim durumu, çarpık ilişkileri, bozulmuş düzeni gözler önüne seren bu tarihî-edebî metin bize gösteriyor ki şair ve yazarlar, içinde yaşadığı toplumun aslında bir nevi gizli tarihçisidir. 40 bendden oluşan bu müseddes-i mütekerrir, bu alanda yazılan diğer şiirlerle mukayese edildiğinde kullanılan nazım şekli ve uzunluğu bakımından daha farklı bir görünümde olup içerisinde sadece bazı tespit ve tahlilleri ihtiva etmektedir.

Manzumedeki bazı ifadelerden hareketle şairin, padişaha karşı ılımlı bir tavır içerisinde olduğunu ancak devlet adamlarına karşı büyük öfke duyduğunu söyleyebiliriz. Manzumeyi yazan, "Engizisyon" mahkemelerini bilecek kadar Batı kültürüne vakıf, Joponları takip edecek kadar entellektüel biridir. 36. bendden de anlaşılacağı gibi Arapça'yı da ileri düzeyde bilmektedir. Kanaatimizce şair, iyi bir tahsil görmüş ve devlet kurumlarında görev almış bir kimsedir. Bu çalışmayla, daha evvel adı edebiyat tarihlerinde geçmeyen ve devrinin tüm gerçeklerini abartısız, samimi bir dille anlatan bu dikkat çekici eser, gün yüzüne çıkarılmış ve ilgililerin istifadesine sunulmuştur.

KAYNAKÇA

DEMİR, Ahmet (2016). *2. Abdülhamit İçin Döneminde Bir Methiye*, Ankara: Grafiker Yayınları.

DOĞAN, Hasan (2018). *Dönemin Şairlerinin Kaleminden Sultan II. Abdülhamid'e Medhiyeler*, İstanbul: Şamil Yayıncılık.

GÜNEŞ, Merve Nur (2018a). "Türk Şiirinde II. Abdülhamit", *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara: Gazi Üniversitesi.

GÜNEŞ. Merve Nur (2018b). “Abdullah Cevdet’in II. Abdülhamit’e Duyduğu Nefretin Kahriyât Adlı Kitabına Yansımaları ve Bu Nefretin Sembollerinden Hüseyin Necati Efendi”, *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 6(1) ss. 134-147.

KURDAKUL, Şükran (1981). “Edebiyatımızda II. Abdülhamit”, *Yazko Edebiyat*, C. 1, S.5, ss. 68-74.

Münâcât-ı Erbâ'in (1324). Mahmud Beg Matbaası, İstanbul.

TAN, Murat (2016). “II. Meşrutiyet Romanında Sultan II. Abdülhamid’e Karşı Verilen İktidar Mücadelesi”, *Turkish Studies*, 11/10, ss. 563-580.

YİĞİT, Neslihan Huri (2012). “Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında II. Abdülhamid ve Eğitim”, *Yüksek Lisans Tezi*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.